

ЕВРОПСКИ И ДОМАЋИ ПРАВНИ ОКВИРИ СУПРОТСТАВЉАЊА ДИГИТАЛНОЈ ДИМЕНЗИЈИ РОДНО ЗАСНОВАНОГ НАСИЉА

*Ирис Бјелица Влајић**

Достављен: 03. 02. 2023.

Кориговано: 16. 05, 23. 05. 2023.

Прихваћен: 12. 06. 2023.

Језик рада: Српски

Тип рада: Прегледни рад

DOI број: 10.5937/vojdelo2302045B

Развојем технологије и интернета, вирuellни простор постаје место за размену најразличитијих информација и података. Уз повластице које пружа корисницима, јављају се и нежељене пратеће последице, међу којима је и дигитално насиље. Основни проблем је постављање правног оквира за борбу против дигиталног насиља усмереног против појединаца или група, јер не постоје временске ни географске границе у виртуелном простору, што отежава одређивање националних јурисдикција, али и велики број појавних облика овог насиља. Предмет проучавања овог рада јесте спречавање родно заснованог дигиталног насиља због значаја и утицаја које има на друштво, али и чињеницу да насиље које започне као дигитално често кулминира у физичко и доводи до озбиљних повреда или смрти лица која су њиме погођена. За успешно супротстављање овом облику насиља потребна је сарадња различитих актера како би се показало да насиље над женама и девојчицама није прихватљиво. Савет Европе и тела Европске уније упоредо воде борбу против дигиталног насиља на европском континенту усвајањем различитих документа обавезних за државе чланице. Република Србија усклађује своје законодавство са европским актима. При изради рада коришћени су метод анализе садржаја и историјски метод, а циљ је био да се одговори на питање: који су међународни документи који забрањују дигитално насиље и који механизми стоје на располагању државним органима за борбу против њега. Закључује се да је потребно спровођење усвојених докумената и сарадња државних органа и тела са при-

* Министарство одбране Републике Србије, Сектор за политику одбране, Београд, Република Србија, iris_bjelica_vlajic@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-6999-876X>

Ставови изнети у чланку одражавају лични став аутора, а не институције.

вредним друштвима која су власници платформи и апликација путем којих се насиље врши, као и стално усавршавање служби и службеника који се боре против ове врсте насиља.

Кључне речи: *стратешка документа, дигитално насиље, жене, родна равноправност, право Европске уније, међународно право*

Увод

Напредак технологије омогућио је повезивање, дељење важних информација и личних података, слободу говора и удруживања, као и подизање свести о кршењу људских права (Kastels, 2018:11). Истовремено, постављена је додатна основа за родно засновано насиље над женама и девојчицама са малом или никаквом одговорности извршилаца, који су бивши емотивни партнери, познаници или анонимни појединци (2020:321). По дефиницији, насиље представља коришћење силе или претње да ће сила бити искоришћена против особе или имовине ради постизања неког циља, а које за последицу може имати смрт, повреду, уништавање имовине, сиромаштво или психолошке последице (OSCE, 2021:31). Ограничења уведена током пандемије COVID-19 допринела су расту дигиталног насиља, које има различите појавне облике и врсте. Насиље може бити: физичко, сексуално, психичко/емоционално, економско и дигитално насиље. Могуће је вршити више врста различитог насилног понашања истом радњом. Чињеница да је неко насиље учињено на мрежи или коришћењем технологије је оно што одређује појам дигиталног насиља (Priručnik za prevenciju rodno zasnovanog nasilja, 2015:11). Према простору у којем се врши или објекту над којим се врши, насиље се класификује на: самоповређивање, спортско/јавно/улично насиље, вршњачко насиље, породично/партнерско, сајбер/медијско и насиље према мањинама. Сви облици насиља над женама почињени у дигиталној сфери имају негативан психолошки утицај на жртву насиља, па се могу категорисати као психичко насиље уз коришћење технологије.

Дигитално насиље је сваки облик насиља извршен путем дигиталних технологија. То је нови феномен који бележи константан пораст. Мотив извршилаца је узнемиравање, повреда или понижававање друге особе, због чега се користе различите радње, али је свима заједничко да проширују родну неједнакост. Насиље над женама на мрежи, и уз помоћ технологије, дешава се на различитим платформама и различитим алатима, као што су друштвене мреже, апликације за приватне поруке, е-пошта, апликације за упознавање, форуми, одељци за медијске коментаре, видео-игре или платформе за видео-конференције и слично, а заједничко им је да су јавно доступни (Van der Wilk, 2021:28). Насиље је често видљиво широј јавности, јер је дељење таквих садржаја без ограничења, чиме се стално поново виктимизирају жртве (Recommendation CM/Rec, 2018, par 2.3.4). Због учесталих притужби неки интернет провајдери и власници апликација и платформи, попут Фејсбука, усвојили су мере за сузбијање неких обли-

ка дигиталног насиља, као што је говор мржње, формирањем независних комисија које испитују притужбе корисника. Без сарадње компанија које су власници интернет платформи није могуће успешно сузбијање било ког облика дигиталног насиља, јер често потпадају под више различитих јурисдикција, а укључују одговорност посредника и извршилаца (Harris, Vitis, 2020:326). Родно засновано насиље извршено у дигиталној сфери над женама и девојчицама крши широк спектар људских права заштићених међународним и европским стандардима, а може бити посебно штетно за оне жене и девојке које су изложене укрштеним облицима дискриминације (расне, етничке, верске или сексуалне мањине). Напади су посебно опасни јер имају озбиљан утицај на добробит и људска права одређене особе, али и ефекат даљег ширења говора мржње и ограничавања приступа демократској дебати када се односе на изјашњавања жена о одређеним темама на мрежи, попут феминизма, родне једнакости, сексуалног злостављања или специфичним аспектима женских права, као што су сексуално и репродуктивно здравље. То доводи до самоцензуре жена и девојака и ограничавања њихове интеракције на мрежи, или их потпуно елиминише са друштвених мрежа (Vulić, Šabarkara, 2020:92).

Насиље на интернету се користи за онемогућавање повољног окружења за рад жена у друштву. Због улоге коју имају у друштву, одређене групе, попут јавних личности, политичара, новинара, еколошких и других активиста и заштитница женских права, могу бити изложеније таквом насиљу и кампањама клеветања њихове личности или рада (Vasiljević et al, 2018:168). Дигитална димензија насиља над новинаркама, али и другим независним истраживачима, утиче на успешно вршење њихове улоге јавних чувара у демократским друштвима јер су под сталним претњама путем дигиталних средстава, због чега је ОЕБС 2015. године започео посебан пројекат фокусиран на безбедност новинара на интернету. Стандарди људских права за осигурање безбедности и борбу против родно заснованог насиља постоје, али недостаје њихова имплементација. Један од задатака овог рада јесте да укаже на одговорност корисника, али и друштва као целине, за сузбијање родно заснованог насиља.

Европски правни оквир за борбу против дигиталног насиља

Борба против родно заснованог дигиталног насиља у Европи одвија се упоредо, под окриљем Савета Европе и унутар Европске уније. Четири су основна правца за борбу против дигиталног родно заснованог насиља: превенција, заштита жртва, кривично гоњење извршилаца и координисање политика државних органа. Пошто виртуелни простор не подлеже класичној подели територије на националне јурисдикције, потребна је сарадња држава у борби против дигиталног насиља, али и заједничка борба различитих актера унутар државе (ITU & UN Women, 2015:2). Због тога је Савет Европе покренуо низ активности, које

су имале за резултат усвајање две кључне конвенције и једну генералну препоруку о дигиталном насиљу над женама. Први и најрелевантнији међународни правно обавезујући уговор који се бави криминалом и прикупљањем доказа у сајбер простору је Конвенција Савета Европе о сајбер криминалу (Будимпештанска конвенција) из 2001. године, отворена за приступање било којој земљи спремној да спроводи њене одредбе и да се укључи у међународну сарадњу у вези са сајбер криминалом. Конвенцију прате два протокола. Први додатни протокол је из 2002. године и тиче се инкриминисања дела расистичке и ксенофобичне природе извршене преко компјутерских система, мотивисаних претњи и увреда, грубог минимизирања и одобравања или оправдавања геноцида или злочина против човечности. Други додатни протокол уз Будимпештанску конвенцију, усвојен 2021. године, има за циљ обезбеђивање ефикасније сарадње правосудних органа и прикупљање електронских доказа. О значају решења из Другог протокола говори чињеница да је Европска комисија, на основу чланова 16, 82(1) и 218(5) и (6) Уговора о функционисању ЕУ, усвојила одлуку којом се, у интересу несметаног функционисања Уније, чланице овлашћују да потпишу и ратификују Други додатни протокол уз Будимпештанску конвенцију.

Конвенција Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици из 2011. године (Истанбулска конвенција) захтева од држава чланица да осмисле и спроведу свеобухватне и координиране политике на свим нивоима власти и од стране свих релевантних институција, укључујући владине агенције, невладине организације, националне, регионалне и локалне парламенте и власти и да признају постојање дигиталног насиља. Допуњена је другим релевантним инструментима, као што су Конвенција Ланзароте и Резолуција Европског парламента са препорукама о борби против родно заснованог насиља. Истанбулска конвенција, у члану 3, насиље над женама дефинише као било који родно мотивисан акт насиља који има за резултат или ће довести до физичке, сексуалне, психичке или економске повреде или патње жена, укључујући претње таквим радњама, принуду или произвољно лишавање слободе, било да се дешава у јавном или приватном животу.

Генерална препорука бр. 1 о дигиталној димензији насиља према женама (*GREVIO*), усвојена је 20. октобра 2021. године. За спровођење препоруке формирано је независно стручно тело од 15 чланова под називом Група експерата за акцију против насиља над женама и насиља у породици, који поседују експертизу у области људских права, родне равноправности, насиља над женама и насиља у породици или у пружању помоћи и заштити жртава. *GREVIO* предузима посете и евалуацију, праћењем ефективне имплементације Истанбулске конвенције у државама чланицама и о томе сачињава извештаје. Први извештај за Србију урађен је новембра 2019. године.

Препорука Комитета министара о спречавању и борби против сексизма *CM/Rec(2019)1* и пратеће Смернице за спречавање и борбу против сексизма наводе мере за примену, које су усвојене 2019. године. У документу се наводи да је интернет захвално средство за размену идеја и информација, али и шире-

ње сексистичких, увредљивих и насилних садржаја, па државе чланице треба да спроведу законодавне мере којима се дефинишу и инкриминишу инциденти сексистичког говора мржње, примењиви на све медије и процедуре извештавања, пријављивања и санкционисања. Препоручује се владама држава чланица да предузму мере за спречавање и борбу против сексизма и његових манифестација у јавној и приватној сфери и подстакну релевантне заинтересоване стране да примењују одговарајуће законе, политике и програме и прате напредак у примени мера. Државе треба да обавештавају Савет Европе о примењеним мерама и оствареном напретку и обезбеђују да Препорука и њен додатак буду преведени и дистрибуирани органима власти и другим странама.

Постоје и други документи којима се посредно забрањује дигитално насиље, од којих је свакако најважнија Стратегија Савета Европе о управљању интернетом 2016–2019, којом се позивају чланице на заштиту, посебно жена и деце, од злоупотреба на интернету, укључујући сексизам и сајбер насиље. О томе се говори и у неколико резолуција Парламентаране скупштине.

Европска унија није приступила конвенцијама Савета Европе непосредно, већ путем ратификација њених чланица, јер се активности Европске уније и Савета Европе допуњују. Иако је Европска унија усвојила документе у којима се бавила проблемима дигиталног насиља, ниједан законодавни акт ЕУ не бави се проблемом родно заснованог дигиталног насиља на свеобухватан начин. Због тога је Европски парламент, 2021. године, упутио резолуцију (2021/2035 INL), са препорукама Комисији да сачини идентификацију родно заснованог насиља као новог кривичног дела, у складу са чланом 83(1), трећи подстав Уговора о функционисању Европске уније, а посебно ако насиље има дигиталну димензију. Став је Европског парламента да је родно засновано насиље, како на мрежи и ван ње, праћено недостатком приступа одговарајућој заштити озбиљна манифестација родно засноване дискриминације и представља кршење Повеље о основним правима Европске уније (Combating gender-based violence: Cyber violence, 2021:19). Тај предлог је правни основ за доношење директиве усмерене на спречавање и борбу против свих облика родно заснованог насиља. Предлог директиве Европске комисије и Европског савета за борбу против насиља над женама и насиља у породици сачињен је 8. марта 2022. године и тренутно се налази у редовној процедури за усвајање. Он предвиђа криминализацију одређених облика дигиталног насиља увођењем нових кривичних дела или проширењем постојећих, како би се регулисала одређена штетна понашања почињена онлајн или путем технологије у неким чланицама, али предлаже и пооштравање санкција за ова кривична дела, те већу подршку жртвама. Основни задатак ове директиве било би усаглашавање европског права са постојећим међународним стандардима у области уживања права и слобода, односно заштити од насиља.

Из свега наведено произлази чврста решеност да се родно засновано дигитално насиље спречи и санкционише. Међутим, оно што недостаје јесу конкретне мере и акције држава чланица. Због пропуста и непостојања поступака који омогућавају заштиту жртава и спречавање ширења насиља, поједине особе изложене насиљу

обраћале су се Европском суду за људска права. Задатак Европског суда за људска права јесте да постави минимални ниво заштите. У својим одлукама овај суд се питањем дигиталног насиља и борбе против њега бави посредно, анализом других права која су гарантована по Европској конвенцији о људским правима и основним слободама, као што право на живот, право на забрану мучења и нечовечног поступања, право на приватност, неповредивост породичног живота и дома, право на слободу изражавања и забрану дискриминације (Володина против Русије 1). Највећи број одлука Европског суда у вези са сајбер насиљем везан је за право на слободу изражавања и говор мржње према мањинама (политички противници, верске групе, сексуалне мањине и сл.) али постоји и одређен број одлука које се дотичу и питања родно заснованог дигиталног насиља. Одлукама које је донео у овој области, Европски суд за људска права пружио је важне напомене о обавезама држава чланица да заштите жене од дигиталних манифестација насиља, али и обавезама које имају компаније које су власници портала или платформи преко којих се врши одређена врста насиља (Делфи против Естоније). Пресуде Европског суда за људска права у овим предметима важне су јер постављају обавезе државама да предузму афирмативне мере којима се штите права особа, чак и када то значи задирање у њихову приватност (Airey против Ирске), а посебно када се ради о рањивим групама (Bevacqua i S против Бугарске). Родно засновано насиље забрањено је без обзира на то да ли се врши у физичком или виртуелном простору и представља недозвољене активности према међународним стандардима. Када се родно засновано дигитално насиље врши међу партнерима или бившим партнерима, обавеза је државе да на пријаву жртве да трпи неки вид насиља одреагује благовремено и да се оптужбе разматрају непристрасно и са потребном озбиљношћу (Бутуруга против Румуније), посебно ако се пријаве понављају (Контрова против Словачке). Најчешће насилник крши права жртве на приватност тако што, користећи њене лозинке и профиле на друштвеним мрежама, пласира садржај који је увредљив или на други начин неприхватљив. Активности државних органа након пријављивања од стране жртве морају бити благовремене и довољне да се акти насиља окончају (Володина против Русије 2, пар. 57). У случајевима дигиталног насиља које има родну димензију неопходно је покретање кривичног поступка и поступање надлежних државних органа са пажњом коју поклањају другим кривичним делима без обзира на традиционалне вредности које важе у том друштву (Опуз против Турске). С друге стране, вођење поступка по приватним тужбама оштећених представља оптерећење за жртве, па је потребно извршити измене домаћег законодавства тако да се ова дела гоне по службеној дужности (Володина против Русије).

Права која се гарантују свим лицима која се налазе на територији државе чланице у којој се примењује Европска конвенција уживају се без ограничења и у мери у којој уживање тих права не ограничава нека права осталих лица. У том смислу, постоји право на слободу изражавања све док то изражавање не представља говор мржње. Када се граница између мирног уживања неких права и угрожавања права трећих лица пређе, обавеза је свих да се таква повреда санкционише према могућностима које стоје на располагању различитим субјектима. То

значи да власници портала, платформи или електронских медија имају обавезу да уклањају све садржаје који представљају претњу по нечију безбедност, здравље или живот, али и садрже говор мржње или подстрекавање на било који облик насиља. То је изузетно важно јер, како је истакнуто у предмету NIT S.R.L. против Молдавије, „комуникације играју велику улогу и имају одговорност у креирању личних ставова” (пар. 97). Истовремено, државни органи имају право и обавезу да захтевају од власника интернет простора примењивање ове обавезе уз право на изрицање одговарајућих санкција уколико се спорни садржаји не уклањају или се не уклањају ажурно (Делфи против Естоније).

Домаће законодавство Републике Србије

Устав Републике Србије забрањује дискриминацију, гарантује равноправност полова и заштиту људских и мањинских права и заштиту физичког и психичког интегритета. Слобода мишљења и изражавања је цивилизацијска тековина која подразумева право формирања сопственог мишљења, дељења и примања информација, ставова и идеја без утицаја државне власти или трећих лица. Границе постоје у виду забране злоупотребе тог права (лажне вести, ширење мржње). Потписани су и прихваћени различити међународни споразуми којима се гарантује слобода уживања различитих права и забрана било каквог насиља над женама. Поред осталих, Србија је ратификовала Истанбулску и Будимпештанску конвенцију, док су оба додатна протокола уз Будимпештанску конвенцију потписана, чиме је постављен оквир за доношење домаћих закона. Ови документи траже од држава потписница да успоставе овлашћења и процедуре које ће обезбедити електронске доказе за потребе конкретних кривичних истрага, за свако кривично дело за које су докази у електронској форми, као и за ефикасно олакшавање међународне сарадње полиција и међусобну правну помоћ у вези са кривичним истрагама или поступцима за таква кривична дела. Због тога су основани посебни тимови који се баве високотехнолошким криминалом у полицији и тужилаштву. Усвајањем Закона о родној равноправности постављена су правила којима се забрањује дигитално насиље са родном димензијом. Ипак, још увек нису извршене измене и допуне кривичног законодавства којима би се потпуно дефинисала бића кривичних дела везаних за дигитално насиље. Ти недостаци у изричитом регулисању могу бити превазиђени ширим тумачењем постојећих норми јер Кривични законик Србије познаје кривично дело против безбедности рачунарских података, кривично дело полног узнемиравања, кривично дело угрожавања сигурности и кривично дело објављивања и приказивања туђег списка, портрета или снимка који појединачно могу бити коришћени за неке од радњи родно заснованог дигиталног насиља. Међутим, постоји проблем неуједначене судске праксе. Гоњење извршилаца ових дела се и даље предузима по приватној тужби, а не по службеној дужности, што доприноси великом броју одустајања оштећених од гоњења и представља повреду препорука Европског суда за људска права. На гоњење и кажњавање негативно утиче и дуготрајност судских поступака.

Више јавно тужилаштво – Посебно одељење за високотехнолошки криминал, користи и могућност начела опортунитета, из члана 283. Кривичног законика, које каже да се кривична пријава може одбацити ако осумњичени у датом року изврши неку радњу као што је уплата одређеног новчаног износа у хуманитарне сврхе. Због свега тога, статистика осуђујућих пресуда за све облике насиља је веома ниска, на шта утиче и недостатак информација о начинима пријављивања насилника, али и мањкавости у прикупљању доказа (Perović, 2018:161). Такође, недостају мере заштите жртава у доказном поступку, чиме се избегава секундарна виктимизација (Cvetičanin Knežević, 2019:15). И увид у праксу Вишег јавног тужилаштва и Апелационог суда у Београду показују да су вођени поступци за дигитално насиље у облику пријава због угрожавања безбедности, прогањања, расне и друге дискриминације. За кривично дело угрожавања безбедности, пријаве су подношене због напада на јавне личности, новинаре, жене и активисте. За угрожавање сигурности жена донето је 9 правоснажних пресуда, али је само једном изречена затворска казна, док су остале биле новчане или условне осуде (Sloboda izražavanja u digitalnom prostoru Srbije: 24-25). За кривична дела прогањања, од 18 правоснажно завршених поступака четири су била због родно заснованог дигиталног насиља, а у једном од њих изречена је мера одузимања мобилног телефона као средства извршења кривичног дела (Sloboda izražavanja u digitalnom prostoru Srbije: 27).

У оквиру обавеза које је преузела као држава кандидат за чланство у Европској унији, Република Србија има обавезу да своје законодавство у потпуности усклади са правом Уније. На основу члана 68. Конвенције, GREVIO је, почетком 2018. године, започео процену стања у Републици Србији. Извештај који је објављен 22. јануара 2020. године, наводи напредак који је држава учинила од ступања на снагу Истанбулске конвенције, усвајањем Закона о спречавању насиља у породици који је значајно унапредио интервенције у појединачним случајевима и пружио агенцијама за спровођење закона, тужилаштву и социјалним службама алате за заштиту жртава. Од ступања на снагу Истанбулске конвенције учињен је циљани напор да се криминализују различити облици насиља над женама увођењем конкретних кривичних дела. Међутим, делатности на сузбијању осталих облика насиља који не потпадају под категорију насиља у породици су изостале. Усвајањем Закона о родној равноправности, неке од препорука из Извештаја су испуњене, као што је усаглашавање основних појмова и дефиниција са онима из Конвенције, али и развој методологије за прикупљање и обраду података о свим облицима насиља које Истанбулска конвенција покрива, чиме се олакшава рад правосудних органа у борби против насиља. Ипак, политике, мере и услуге државе морају бити свеобухватне природе и имплементирани на координирани начин, уз доделу одговарајућих државних средстава (Jewkes, Dartnall, 2019). Такође, нужно је оснажити службе које пружају услуге женама жртвама насиља у погледу саветовања или подршке. Како би се системски приступило решавању проблема, Влада је усвојила Стратегију за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици у периоду 2021–2025. године.

Ради обезбеђења вишег нивоа свести, сензибилизације и изградње капацитета у вези са свим облицима насиља над женама и децом, Влада Републике Србије и Канцеларија за информационе технологије и електронску управу оформиле су националну платформу за превенцију насиља у Србији и национални контакт-центар за безбедност деце на интернету, што су значајни кораци на пољу превенције.

Закључак

Иновације и развој технике користе се за различите облике дигиталног недозвољеног понашања, међу којима је родно засновано насиље (Giugni, 2021:77). Дигитална димензија родно заснованог насиља има озбиљан утицај на животе жена и девојчица, укључујући њихову безбедност, физичко и психичко здравље, средства за живот, породичне везе, достојанство и углед. Дигитално насиље је резултат дуготрајних проблема родне неједнакости и дискриминације жена. Недостатак свеобухватног и тачног прикупљања података у овој области доводи до фрагментираних и непотпуних информација (Агенција европске уније, 2014:14), али и фрагментарног приступања решавању проблема. Прикупљени подаци показују да је обим дигиталног насиља над женама и девојчицама у порасту, док је истовремено висока стопа некажњивости због недовољног пријављивања, вођења поступака по приватним тужбама или незнања и техничке неопремљености за прикупљање доказа у вези са дигиталним насиљем.

Устав и закони Републике Србије забрањују било који облик насиља над женама, па тако и дигиталног насиља. Али, потребно је усклађивање постојећих закона како би се целовитије решио проблем. Поред тога, за промену свести и схватања целокупног друштва неопходне су едукација државних службеника и медијска кампања. Континуираном обуком службеници за спровођење закона постижу боље резултате у истрази дигиталног насиља (European Institute for Gender equality, 2017:7). Националне структуре за људска права, као што су тела за равноправност, институције омбудсмана и невладине организације за људска права, такође имају важну улогу у борби против насиља над женама на мрежи, посебно када им њихов мандат дозвољава да истражују случајеве говора мржње на интернету. Улога националних тела је значајна и за подизање свести о овом феномену. Стално образовање младе генерације доприноси спречавању ширења насиља над женама и девојчицама у физичком свету или уз помоћ технологије.

Стабилно финансирање обуке, модернизације и опремања надлежних тела адекватним технолошким алатима неопходним за откривање, бележење и истраживање недозвољених активности у дигиталном свету веома је важан сегмент борбе. При томе, битно је да се поштује личност жртве и поверљивост података до којих се дође током истраге. Европски и домаћи правни инструменти пружају могућности за борбу против дигиталног насиља. Република Србија је предузела прве кораке на усклађивању свог законодавства са постојећим стандардима, али је потребна промена свести и схватања целокупног друштва о погубном утицају родно заснованог дигиталног насиља на појединце и друштво у целини.

Литература

- [1] Agencija Evropske unije za osnovna prava (2014) Violence against women: an EU-wide survey – Main results, Luksemburg, Kancelarija za publikacije Evropske unije.
- [2] Barak, A. 2005. „Sexual Harassment on the Internet.” *Social Science Computer Review*, Volume 23 (1):177-92.
- [3] Citron, D. K. 2009. „Cyber Civil Rights.” *Boston University Law Review* 89: 61–125.
- [4] Citron, D. K. 2014. *Hate Crimes in Cyberspace*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- [5] Combating gender-based violence: Cyber violence, EPRS – European Parliamentary Research Service, 2021, preuzeto 11. avgusta 2022. godine sa [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662621/EPRS_STU\(2021\)662621_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662621/EPRS_STU(2021)662621_EN.pdf)
- [6] Cvetičanin Knežević, H. (2020) Digitalno okruženje i rodno zasnovano nasilje – prilog proučavanju, *Antropologija, Институт за етнологију и антропологију*, 20(3):141-160.
- [7] Cvetičanin Knežević, H. (2019) Rodno zasnovano nasilje nad ženama u digitalnom okruženju – legislativni okvir regulacije, Beograd, Fakultet političkih nauka, preuzeto 6. decembra 2022. godine sa <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/HCKnezevic-RODNO-ZASNOVANO-NASILJE-NAD-Z%CC%8CENAMA-U-DIGITALNOM-OKRUZ%CC%8CENJU-LEGISLATIVNI-OKVIR-REGULACIJE.pdf>
- [8] Duhaček, D. (2014) Studije roda: od Deklaracije o pravima žene i građanke do drugog pola, Beograd, Fakultet političkih nauka, Centar za studije roda i politike.
- [9] Dunn, S. (2020) Technology-Facilitated Gender-Based Violence: An Overview, Centre for International Governance Innovation: Supporting a Safer Internet Paper No 1, preuzeto 23.maja 2023. sa <https://www.cigionline.org/publications/technology-facilitated-gender-based-violence-overview/>
- [10] European Institute for Gender equality (2017), *Cyber violence against women and girls*.
- [11] Free to be online, A report on girls’ and young women’s experiences of online harassment, Plan International, 2020 преузето 8.8.2022. године у 11.00 са <https://plan-international.org/publications/free-to-be-online/>
- [12] Giugni L. (2021) From Individual Perpetrators to Global mobilization Strategies: The micro-foundations of Digital Violence against Women in Powell, a., Flynn, A., Sugiura, L., (eds) *The palgrave Handbook of Gendered Violence and Technology*, Palgrave Macmillan:75–91.
- [13] Harris, B.A., (2020) *Technology and Violence Against Women*, Walklate, S., Fitz-Gibbon, K., Maher, J. & McCulloch, J. (Ed.) *The Emerald Handbook of Feminism, Criminology and Social Change (Emerald Studies in Criminology, Feminism and Social Change)*, Emerald Publishing Limited, Bingley:317-336.
- [14] Harris, B., Vitis, L. (2020) Digital intrusions: technology, spatiality and violence against women, *Journal for Gender Violence*, Center for Gender and Violence Research University Bristol, Volume 4(3):325-341.
- [15] Henry, N., and A. Powell. 2016. “Sexual Violence in the Digital Age: The Scope and Limits of Criminal Law.” *Social & Legal Studies* 25(4):397–418.

[16] International Telecommunications Union & UN Women (2015) *Cyber Violence against Women and Girls: A world-wide wake-up call*.

[17] Ispred ekrana, istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u digitalnom prostoru (2022) Atina – udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama, Beograd.

[18] Jewkes, R., Dartnall, E. (2019) More research is needed on digital technologies in violence against women, *The Lancet Public Health*, Vol 4(6):270-271.

[19] Jørgensen, R.F. 2017. „What Platforms Mean When They Talk About Human Rights.” *Policy & Internet* 9 (3):280-96.

[20] Kastels, M (2018) *Uspom umreženog društva*, Beograd, Službeni glasnik.

[21] Korpisaari, P. (2022) from Delfi to Sanchez – when can an online communication platform be responsible for third party comments? An analyses of the practice of the ECtHR and some reflections on the Digital Service Act, *Journal of Media Law*, 14(2):352-377.

[22] Núñez Puenta, S., D'Antonio Maceiras, S. & Fernández Romero, D (2021) Twitter Activism and Ethical Witnessing: Possibilities and Challenges of Feminist Politics Against Gender-Based Violence, *Social Science Computer Review*, 39(2):295-311
<https://doi.org/10.1177/0894439319864898>

[23] OSCE (2021) *Rodno zasnovano nasilje nad političarkama u Srbiji*.

[24] Perović, M (2018) Sajber kriminal kao globalna prijetnja u svijetu, *Vojno delo* 70(3):157-163.

[25] Priručnik za prevenciju rodno zasnovanog nasilja, (2015) Beograd, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

[26] Recommendation CM/Rec(2018)2 of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries, Adopted by the Committee of Ministers on 7 March 2018 at the 1309th meeting of the Ministers' Deputies preuzeto 10. avgusta 2022godine u 13.33 sa
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680790e14

[27] Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences on online violence against women and girls from a human rights perspective A/HRC/38/47, UN Human Rights Council, 2018, preuzeto 11. avgusta 2022. godine sa
<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/184/58/PDF/G1818458.pdf?OpenElement>

[28] Salter, M. (2017) From Geek Masculinity to Gamergate: The Technological Rationality of Online Abuse, *Crime, Media, Culture*, 14(3):1-18.

[29] Sloboda izražavanja u digitalnom prostoru Srbije, analiza tužilačke i sudske prakse (2022) Komitet pravnika za ljudska prava YUCOM, Beograd.

[30] Suzor, N., Dragiewicz, M., Harris, B., Gillett, R., Burgess, J. & Van Geelen, T. (2019) Human rights by design: The responsibilities of social media platforms to address gender-based violence online, *Policy and Internet*, 11(1):84-103, preuzeto 22. maja 2023. godine sa <https://eprints.qut.edu.au/121223>

[31] Van der Wilk, A. (2021) *Protecting Women and Girls from Violence in the Digital Area*, The relevance of the Istanbul Convention and the Budapest Convention on Cybercrime in addressing online and technology-facilitated violence against women, Council of Europe, preuzeto 9. avgusta 2022. godine sa <https://rm.coe.int/prems-153621-gbr-2574-study-online-a4-bat-web/1680a4cc44>,

[32] Vasiljević, D., Vasiljević, J., Vuletić, D. & Đurić, A. (2018) Multikriterijumska analiza masovnih medija za prenos socijalnih uticaja u sajber prostoru, *Vojno delo* 70(3):164-175.

[33] Vulić, A., Čabarkapa, M. (2020) Mogućnost uticaja sajber prostora na donošenje odluka o karijernom napredovanju, *Vojno delo*, 72(2):79-97.

[34] Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori, broj 12/2013.

[35] Zakon o potvrđivanju Konvencije o visokotehnoškom kriminalu, Službeni glasnik RS, broj 19/2009.

[36] *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, Službeni glasnik RS, broj 52/2021.

[37] Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnoškog kriminala, Službeni glasnik RS, broj 61/2005, 104/2009.

Odluke Evropskog suda za ljudska prava:

[1] Airey против Ирске, file:///C:/Users/pc/Downloads/AIREY%20V.%20IRELAND.pdf

[2] Bevacqua i S против Бугарске
<https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-86875%22%7D>

[3] Бутуруга против Румуније,
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-201342%22%7D>

[4] Делфи против Естоније
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-155105%22%7D>

[5] Контрова против Словачке
https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/Kontrova%20v.%20Slovakia_en.asp

[6] NIT S.R.L. против Молдавије, параграф 97,
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-216872%22%7D>

[7] Опуз против Турске
<https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-92945%22%7D>

[8] Володина против Русије,
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-211794%22%7D>

[9] Володина против Русије,
<https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-180628%22%7D>

Резиме

Развојем технологије и интернета виртуелни простор постаје место за размену различитих информација и података, али има и нежељене ефекте, попут дигиталног насиља. Насиље је неприхватљиво, али је дигитално насиље, без обзира на то да ли је усмерено против особа или група, посебан проблем, јер у виртуелном простору не постоје временске или географске границе одређене националним јурисдикцијама, па је за успешно супротстављање овом облику насиља потребна сарадња различитих актера. Дигитална димензија родно заснованог насиља има озбиљан утицај на животе жена и девојчица, у погледу њихове безбедности, физичког и менталног здравља, средства за живот, приватности, достојанства и угледа, што је резултат вишевековне родне неравноправности и дискриминације жена. Недостатак свеобухватног и тачног прикупљања података, али и системског приступа решавању проблема у овој области значи да су информације фрагментирани и непотпуне, иако прикупљени подаци показују да је обим дигиталног насиља над женама и девојчицама у порасту, док је истовремено присутна висока стопа некажњивости због незаинтересованости за спровођење истрага у таквим поступцима или незнања и техничке неопремљености за прикупљање доказа у вези са дигиталним насиљем. Борба против насиља у дигиталном свету је могућа. Службеници за спровођење закона би уз континуирану обуку постизали боље резултате у истрагама дигиталног насиља. Националне структуре за људска права, као што су тела за равноправност, институције омбудсмана и националне институције за људска права, такође имају важну улогу у борби против онлајн насиља над женама, посебно када им њихов мандат дозвољава да истражују случајеве говора мржње на интернету. Улога оваквих националних тела такође је значајна у смислу подизања свести о овом феномену и развоја стандарда. Константна едукација и промена схватања код младих генерација како би се избегло ширење насиља над женама и девојчицама у физичком свету или уз помоћ технологије, неизоставан је сегмент те борбе. Ради праћења технолошког напретка потребни су стабилно финансирање обуке, модернизација и опремање надлежних органа адекватним технолошким алатима неопходним за откривање, евидентирање и истраживање нелегалних активности у дигиталном свету. При томе, важно је поштовати идентитет жртве и поверљивост података добијених током истраге. Европски и домаћи правни инструменти пружају могућности за борбу против дигиталног насиља. Циљ овог рада био је да одговори на питање који међународни документи забрањују дигитално насиље и који механизми су доступни државним органима за борбу против њега. Резултат истраживања показује да је убрзан рад европских тела на успостављању стандарда и пружању заштите жртвама родно заснованог дигиталног насиља, али и да је остављена могућност државама да у својим унутрашњим системима развијају механизме који ће најбоље одговорити потребама друштва. Успостављени су механизми

сарадње и размене информација и пружања узајамне правне помоћи. Република Србија је предузела прве кораке на усклађивању законодавства са постојећим стандардима, али је неопходно шире тумачење постојећих правних правила како би могли бити примењени на нове појаве.

Кључне речи: *дигитално насиље, жене, родна равноправност, право Европске уније, међународно право*

© 2023 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

